

Bodová typometrická sústava, stupeň a veľkosť písma, šírka písma

Dôležitou vlastnosťou písmového znaku je jeho veľkosť. Bodová typometrická sústava je pozostatok vývoja písma v minulých storočiach. Prví kníhtlačári si spravidla zhotovovali písmové odliatky sami. Po vyčlenení písmolejárstva ako samostatného odboru vznikla nutnosť veľkosť kovových matríc normalizovať. Prví sa o to pokúsili v 17. storočí Angličania, ktorí vychádzali z anglickej stopy, a preto sa na európskom kontinente nepresadili. V roku 1737 publikoval Francúz Pierre Simon Fournier duodecimálnu (dvanástkovú) sústavu typografických mier. Vychádzal z vtedy platnej kráľovskej francúzskej stopy (32,48 cm), lebo metrický systém ešte neexistoval. Fournierova sústava bola uznávaná a dlho používaná, avšak po čase typografovia zistili, že má mnohé nedostatky. O ich nápravu sa pokúsil koncom 18. storočia (1775) francúzsky písmolejec François A. Didot (1720–1804), a to celkom úspešne, pretože táto sústava platí dodnes. V roku 1878 uviedol písmolejec Berthold pôvodný **Didotov typometrický systém** do súladu s metrickou sústavou. Základnou mernou jednotkou tejto sústavy je Didotov **typografický bod** (skrátene „b“ alebo bodka za číslom) rovnajúci sa 0,3759 mm pri 20°C.

Základnou typografickou dĺžkovou mierou je 12 typografických bodov = 1 **cicero** = 4,513 mm.

1 bod = 0,3759 mm

12 bodov = 1 cicero = 4,513 mm

26,6 b = 1 cm

2660 b = 1 meter

V anglosaských krajinách a v Severnej Amerike sa používa tzv. **monotypný systém** (britský, angloamerický merný systém), ktorá vychádza z anglickej stopy (30,47 cm). Stopa (**foot**) sa delí na 12 palcov, palec (**inch**) na 6 picas. Jedna **pica** (čítaj pajka) sa delí na 12 bodov (points). Jeden **point** meria 0,3528 mm (tento typografický bod je teda menší ako Didotov typografický bod). Stupeň písma nazvaný pica je v prepočte 11,25 typografických bodov podľa Didotovho systému, čo je 4,21 mm. Pre porovnanie jedno cicero meria 4,513 mm.

1 point = 0,3528 mm

12 points = 1 pica = 4,23 mm

72 points = 6 picas = 1 inch = 2,54 cm Didotove body (b) sa prepočítavajú na body v picach (pt) vynásobením koeficientom 1,0655. Pre opačný prevod (pt → b) sa používa koeficient 0,9385.

Udávané veľkosti v bodoch neudávajú však skutočnú veľkosť písmena (znaku), ale zodpovedajú veľkosti kuželky. **Kuželka** je kovový odliatok, hranolček v kovovej sadzbe, na ploche ktorej je umiestnený zrkadlovo otočený písmový znak. **Stupeň písma** je rozmer kuželky (výška kuželky) udávaný v bodoch. Veľkosť kuželky udáva vzdialenosť, odstup jednotlivých riadkov v sadzbe.

Preklad písma je veľkosť medzier medzi riadkami. **Veľkosť písma** je veľkosť (výška) vlastného písmového znaku v milimetroch. Šírku písmen meriame v jednotkách štvorčeka a v jeho násobkoch a podieloch. **Štvorček** (em) je rozmer štvorca, ktorého strana sa rovná veľkosti kuželky v bodoch. Do formátu štvorčeka sa vojde práve verzálka „M“, preto aj skratka pre tento pojem je „em“. Šírka kuželky pre jednotlivé znaky je daná počtom jednotiek, ktoré sú jej pridelené. Jednotky získame tak, že štvorček rozdelíme na vertikálne časti. Najčastejšie sa používa systém 18 jednotiek na štvorček. Tieto jednotky sú relatívne – vzťahujú sa ku konkrétnemu stupňu a typu písma. Pre tzv. **proporcionálne písmo** je typická rôzna šírka kužielok jednotlivých znakov písma. **Neporcionálne písmo** (napr. písmo Courier, alebo písmo písacích strojov) má šírky všetkých kužielok (znakov) rovnaké, ako najširší znak „m“. Obdobne používame aj pojmy **polštvorček (en)**, štvrtštvorček a pod. Od jednotiek „em“ a „en“ sú odvodené tiež pomlčky a medzery.

Základnou a najrozšírenejšou jednotkou v praxi:

- pre meranie stupňa písma (veľkosti) a prekladu písma (medzery medzi riadkami), hrúbky čiar a výplní je Didotov bod

- pre meranie šírky sadzby, rozmerov stránok, dĺžok čiar, výplní a ostatných prvkov sadzby (napríklad obrázkov) sú milimetre alebo cicerá
- pre meranie hodnoty prestrkávania (vzdialenosti medzi znakmi) je Didotov bod, prípadne percento
- pre meranie veľkosti písma (výšky písmového znaku) sú milimetre alebo percento.

Jednotlivé veľkosti písma majú aj svoj historický názov, ktoré pomenoval ešte Fournier. S niektorými názvami sa môžeme stretnúť najmä pri komunikácii s typografmi staršej generácie.

- brilliant (3 body)
- diamant (4 body)
- perl (5 bodov)
- **nonpareille** (6 bodov) – sadzba zoznamov, slovníkov, niektoré články novín
- kolonel (7 bodov)
- **petit** (8 bodov) – sadzba prevažnej väčšiny, novín a časopisov, kníh malého formátu
- **borgis** (9 bodov) – sadzba rozsiahlych kníh a časopisov
- **garmond** (10 bodov) – sadzba prevažnej väčšiny knižnej produkcie
- breviar (11 bodov)
- **cicero** (12 bodov) – sadzba detskej literatúry a kníh väčšieho formátu

Na sadzbu titulkov a plagátov sa používajú väčšie typy:

- stredné (14 bodov)
- terciá (16 bodov)
- parangon (18 bodov)
- text (20 bodov)
- a ich násobky:
- dvojdicero (24 bodov)
- dvojterciá (32 bodov)
- dvojttext (40 bodov)
- trojdicero atď.